

ČESKÉ NÁRODNÍ OPOJNÉ JEDY, NIKOTIN A ALKOHOL

Přednesl 27. slunce měsíce trávy

br. H A V R A N

v Náčelnické škole Liščího kmene

P R A H A 1 9 4 5

KNIHOVNA LIŠČÍHO KMENE Svazek 14. Vydání II.

Kouření, jak každý ví, je vdechování kouře hořícího listí, nejčastěji tabákového. A každé malé dítě je již v první třídě poučeno, jak zhubný nikotin působí na plíce, mozek i jiné orgány. Nejhorší při kouření je dehet, který při nedokonalém spalování vzniká a který jako vrstva pokrývá zevnitř celé plíce kuřákovy. Kuřáci říkají, že nikotin vzpružuje nervy a celé tělo a "vybičuje" prý je k "intenzivním, vrcholným" výkonům. Není to pravda. Tělo sice, které si zvykne na nikotin, nemůže bez něho být, aby nepocítovalo pocit únavy a malátnosti. Nekuřák však vůbec nikotin nepotřebuje, pravuje bez něho lépe a bezpečněji (není nervosní) než kuřák v stejném povolání.

Podobné účinky má lih. Je obsažen ve víně, v likérech, v koňaku, v pivě. Kořalce se říká "chléb chudých" a pijáci tvrdí, že až po vypití 2 - 3 "štampelat" jsou "dosyta" najedeni. Je to zdání: bunky v žaludku přijetím alkoholu, - který se velmi rychle vstřebává a spaluje v tkáních, proto pocit zahřátí - otupí a nehlásí správně potřebu potravy ústředním orgánům. (Za 2-3 sklenky kořalky zaplatil v míru chudý dělník rolik jako za kilový bychník chleba, kilo rýže nebo mouky, nebo za 2 litry mléka. Je tedy nesmysl, že by někdo "musel pít, aby neumřel hladem"). Pivo je zhubné jinak: Obsahuje sice málo alkoholu, 1 - 4 % (stejně piva značí obsah cukru), je sice svým obsahem cukrá poněkud výživné, avšak obsahuje tolik vody, že při pravidelném pití jednoho nebo několika půllitrů piva nevyhnutelně dochází k rozšíření žaludku, poruchám ledvin a nemocem močového měchýře. U alkoholu zrovna jako u nikotinu nejzhubnější je pravidelné požívání; tělo si na jed zvykne a bez obvyklého podráždění už nemůže ani fungovat. Někdy je třeba dát alkohol jako lék, při uštknutí, při zmrznutí a pod. To jsou ovšem výjimky, které i zásadní abstinents rád povolí.

Zdravotní důvody nám tedy jasně poví své veto, zakazují, proti kouření i proti pití v obvyklém slova smyslu. Kdyby však jak pití, tak kouření nebyly sebe méně zdraví škodlivé, stejně bychom si musili uvědomit důvody morální, které nás přímo nutí, abychom se radikálně postavili do řad abstinentů. (Slovo abstinents vzniklo z latinského abstineo - zdržovat se). K pití a kouření řadí se jako nerozlučný člen trojlístku také karban a hazardní hry.

Člověk, jenž nedovede držet na uzdě své vášně, klesá pod ároveň zvířete a trácí všechny výhody, které lidské pokolení za tisíce let života v přírodě nashromáždilo a jimiž se liší od zvířat. Je to hlavně svobodná vůle. Není možno mluvit o svobodné vůli, když si člověk nedokáže odepřít takovou celkem nepatrnou věc - svou cigaretu nebo půllitr.

Vidíme, že pojáci (nehledě k opilosti) velmi upadají morálně (pijácká společnost). Snad žádný z těžkých zločinců nebyl abstinentem.

K tomu ještě "hospodářské důvody": Nehledě k době válečné, kdy je ko dnes, jsou "černé cigarety" až 200x dražší než "bílé", kdy cena 1 l lihu jde do set i do tisíců, přišly v míru "pilného" kuřáka cigarety za měsíc nebo za rok velmi drahé, "snaživý" piják mohl propít celé jmění.

A nakonec resumé:

N e p i j t e ! N e k u ř t e ! - dospívajícím chlapcům připadá někdy
žasně mužné, když před děvčaty anebo před kamarády hrdinsky si pokuřu-
jí nebo chladnokrevně "vytáhnou" půllitr "planě" nebo "anichav". To je
vůbec kapitola šma pro sebe, ale pamatujte si:

P r o n i k o h o n e n í p o -
z d ě s t á t s e a b s t i n e
n t e m; n e n a u č í š - l i s e v š a k d n e s, v m l á -
d í, k o u ř i t a p í t, m á š n a p o l o v i c v y h r á n o.
u d ě l e j s v o u z á s a d o u: n e v y p í t a n í k a p k u a l k o h o l i c k é h o
n á p o j e, a n i n d e a t s á a n i l o k z c i g a r e t y!

Č e m u s e v m l á d í n a u č í š, v s t á ř í j a k o
k d y ž n a j d e š!

Hau!

oo000oo

Milej Honzíku,

před chvílí jsem dostal od Tebe dopis a tak hned ode-
pisuju, jak vidíš, abych neupadl mezi ty, co neodpovídají na dopisy, což
se mi nezřídká stává ne proto, že bych odepsat nechtěl, že by mi to ne-
stálo za to, nýbrž že prostě zapomenou. Teď jde ještě o to, abych, až Ti
ten dopis dopíšu a dám ho do obálky s Tvou adresou, ho v nestřežené
chvilí někam nepoložil, nekde nezasantročil, nepamětl, abych ho zkrát-
ka hodil do patřičné schránky a aby Ty ho dostal. Stává se mi, že takto
k odeslání připravené dopisy a podle mého přesvědčení už odeslané, se
mi po delší době najednou vynoří z hald mých papírů, objeví mezi dopi-
sy přijatými, v kapse kabátu, aktovce anebo na jiném nandálném místě.
V takových chvílích pochopím, proč jsem marně čekal na odpověď, jak to
se mnou je a jako kdo se asi nutně musí jevit! Na kartičku, kam si pí-
šu věci, které mám udělat (a která rovněž různě mizí), jsem napsal
"adresa Dubák" a "domek Honza". Dubákovu adresu nemám, poslední dopis
jsem od něho dostal tak před deseti roky. Sám se už nějaký ten rok chystá
stát vyhledat jeho bratra Ivana a adresu získat. Tohle mě zrovna animova-
lo. S tím domkem, Honzíku, by to musela být náhoda. My jsme k němu přišli
jak slepi k housím, neboť byl v majetku Svazu spisovatelů, který ho mu-
sel prodat, tedy nabídnout ke koupi členům a já tehdy byl členem téhle
instituce, která mi ho naservírovala a skoro vnutila. To bylo zrovna
v době, kdy vyšlo nějaké ustanovení, že instituce nemohou vlastnit ro-
dinné domky. Já sám bych ho asi sotva sehnal. Ale já to řeknu našemu
"uličnickovi", panu doktorovi Moldanovi, který tady je ve styku s lidma
(já ani ne), aby to vedl v patrnosti. Takovéhle věci se člověk nejspíš
doví na všelijakých těch schůzích občanských výborů a tak, kam my necho-
díme. Já žasnou, že Ty víš a vedeš v patrnosti, kdy má kdo narozeniny!
Taky v tomhle jsem já zcela neorientovanej. Ale to asi souvisí nejen
s mým bordelářstvím, ale taky s tím mým neustálým ocouráním po různých
stacích, s tím rozcouraným i rozbitým časem, s tím neustálým přehazová-
ním vyhybek z jednoho do druhého. Psaní, hraní, škola a odrážení spous-
ty dalších nabídek, možností, jednání a školů, co se na člověka hrnou.
Hlavně ta škola sežere hrozně času a energie a mazuje, rozbíjí. Nedove-
deš si představit větší úmor, než učit nenadané! A než se streetypně sty-
kat a blbnout s hlupáky jakožto kolegy. Tohle teď, když potřebuju as-
pon trpěhu koncentrovat čas a síly, abych mohl dělat a ještě něco udě-
lat, na mě doléhá stále víc. To bys nařekl, jak učitelování - to není
jenom učení, to je taky a vlastně hlavně všelijaké řádování, administro-
vání, schůzování a zabývání se blbostma - ubíjí invenci, ničí kondici.
Když to sám na sobě zažíváš, tak si teprve uvědomuješ, jaký je to div,
(Dokončení dopisu od Ivana Vyskočila příště, nezapomenou-li!)

OTAZNÍKY NAD NÁRODNÍM HRDINOU

Milan Rastislav Štefánik 21.7.1880 - 4.5.1919

(a 4.5.1939 - 4.5.1989)

(Výlet na Bradlo)

Bylo nás sedm. Kytici červených a bílých karafiátů, převázanou bílo-červeno-modrou stuhou s nápisem: "Velkému Slovákovi - občané z ČSR" jsme zabezpečili kamenem proti větru vanoucímú od západu těsně pod pamětní deskou. Zaspívali jsme tři sloky písně Karola Kuzmányho "Kto za pravdu horí" a Dušan Slávik nám svou pěknou slovenštinou a rozechvělým hlasem přiblížil kraj, z něhož Milan Rastislav Štefánik vyšel a tradice a myšlenkové proudy, na něž navazoval, o nichž přemýšlel a pro něž pochopil, že musí vatoupit do francouzské armády a připojit se ke první světové války k T.G.Masarykovi a Edvardu Benešovi, aby spolu s nimi usiloval o osvobození našich národů a o založení samostatné republiky.

Se zvláštním dojetím zpřítomnil Dušan slavnou pouť na Bradlo dne 4. května 1939, kdy se na padesát tisíc Slováků navzdory nedávno vyhlášenému Slovenskému štátu přihlásilo k památce Štefánikové a vyjádřilo tak rozhodnou vůli po společné československé demokratické republice. Slovenský odboj a Slovenské národní povstání v roce 1944 by bez Štefánikovského citání a myšlení významné části slovenského národa nemělo svůj široký základ, ač se v něm uplatnily¹ linie a proudy jiné. Svůj projev skončil výzvou, aby se nás tu při sedmdesátém výročí smrti Štefánikovy sešlo z celé republiky nejméně deset tisíc. Připojil se k nám hlouček mladých lidí, kteří zde byli i se svými dětmi na výletě a dvojice, která předtím pracovala na očištění památníku od lišejníku a mechu. (Setkání s mimozemšťany ?)

Hotovili jsme se zaspívat státní hymnu. A tu k nám sestupoval muž s chlapcem sešora s památníku, od tak zvané tumby, kde jsou uloženy ostatky Štefánika a dvou členů italské posádky le-

tedla (třetí byl exhumován a odvezen do Itálie k pohřbení). Jak to, že muž se synem sestupují k nám shora ? Kde se vzali až nahore na vrchu památníku ? Přistála tam meziplanetární loď ? Jako s nebe k nám sestupoval bratislavský Jozef Jablonický se synem ! Při důkladné prohlídce památníku vystoupili na druhé straně až nahoru a teď se k nám připojili, takže hymna zněla ještě lépe než prve Kuzmányho píseň, ač tu jsme v Brně před cestou pilně cvičili.

Jozef Jablonický nám zevrubně a zasvěceně vyložil historii památníku a současné problémy s ním. Byl to Dušan Jurkovič, kdo byl ideovým i architektonickým tvůrcem tohoto jedinečného památníku, který nemá v naší zemi obdoby. Pro umístění na Bradle se Jurkovič rozhodl ve chvíli, kdy dostal zprávu o zřícení letadla se Štefánikem a třemi italskými členy posádky ve Vajnorech u Bratislavy. V roce 1928 byl památník za přítomnosti presidenta republiky T.G.Masaryka a významných hostů i ze zahraničí otevřen veřejnosti. Nyní se chystá úprava památníku, bylo na ni uvolněno patnáct milionů.

Jablonický nám vyprávěl i o pokusu zřídit Štefánikovo muzeum z bývalé evangelické fary v nedalekých Košárikách. Faru to byl Štefánikův rodný dům a po celé dva roky jako muzeum sloužila. V roce 1970 však byly exponáty a celé panely odvezeny pryč do Prahy a muzeum zaniklo.

(Pátrání v rodné obci)

Rozloučili jsme se s mladými lidmi, kteří se k nám při naší komorní slavnosti připojili a slíbili si setkání za rok - ke dni 4.května 1989. Jozef Jablonický nám slíbil ukázat Košárická, která leží pod úpatím vrchu směrem na jihovýchod. Je to čistá obec v líbezném krajině. Nad evangelickým kostelem jsou dva hemelovitě kopce, Úboč a Kopec. Mezi nimi se otvírá dolina Lepušná, plná romantické krásy, vinoucí se mezi kopci Brezovské-

ho pohorí, z nichž nejznámější je Kravcová, Vysoké a lesnatá Kle-
nová. K východu se otvírá pěkný pohled na šachtické a novomestké
vrchy. Dál - za Váh - na Tematín a vysoký Inovec.

Na hřbitově jsme postáli u hrobu rodičů Štefánikových,
byl to farář evangelické církve luterského vyznání Pavel Štefánik
a jeho manželka Albertína rodem Jurenková. Otec Štefánik zesnul
v roce 1913. Matka svého syna Milana Rastislava přežila. Na hřbi-
tově nás Dušan Slávik upozornil, že řada nápisů na náhrobcích jsou
starým slovenským pravopisem. A jako Dušan Slávik má mezi předky
popraveného slovenského vlastence (a sám přežil doposud dva tresty
smrti 1944 a 1949), tak i prastrýc Štefánikův (sex strany matky
jeho otce) Vilek Šulek byl popraven Maďary blízko Hlohovce
v roce 1848. Další prastrýc byl umřen v komárenských kasematách.

Celý tento kraj je historicky poznamenán zápasem Slováků
o národní svébytnost. Byl dějištěm prvního protimaďarského povsta-
ní. Vedl je Dr Josef Miloslav Hurban (1817-1888), evangelický
farář v Brezové a později v Hlohovce. Byl spoluautorem požadavků
"slovenského národa v stoličii nitrianskej" v osmi bodech z 28. dub-
na 1848.

(První pochybnosti)

Již na památníku ve svém proslovu se Dušan Slávik zmiňoval
o tezi akademika Holotíka, že Štefánik byl agentem francouzského
imperialismu a rozhodně ji odmítl. Nyní jsme stáli před farou,
kde bylo dočasně Štefánikovo muzeum a kde zatím je sídlovna Míst-
ního národního výboru a kde opět jednou bude muzeum! Kdośi cito-
val indiscreci kohosi o Edvardu Benešovi, že při přijetí zprávy
o leteckém neštěstí u Vajnora a o smrti Štefánikové. Ministr za-
hraničí prý řekl asi tolik, že toto neštěstí "nám zjednoduší
situaci". A v rušné až krátké diskusi svých informovaných přátel
jsm se dověděl řadu problémů, které byly spojeny s osobností

našeho prvního ministra války. Tak například to, že jsme měli v zahraničí ministra vojny, francouzského státního občana a v Praze ministra obrany Václava Klobáče! Nešťastný výrok Benešův a nešťastná indiskrece zveřejnila Duškandu, že Štefánikovo letadlo "dal shodit" sám Beneš! Skutečnost byla prostší - k letišti se blížilo nechlázené letadlo s poznávacími znaky tak podobnými maďarským a velitel ochrany letiště dal rozkaz střílet a hned první výstřel uspěl. Generalita okamžitě usoudila, že by neprospělo autoritě mladičké československé armády, kdyby se rozhlásilo, že vlastními lidmi bylo sestřeleno italské letadlo s bílo-červeně-zelenými poznávacími znaky, na jehož palubě byl ministr války. A tak se vykládalo, že letadlo dali sestřelit Maďaři, komunisté, nacionalisté atd. - ale oficiálně se prosadila verze, že šlo o defekt motoru. Ale: je to pravda?

(A co naše Akademie věd?)

Rozloučili jsme se Josefem Jablonickým, nevím ani, zda už nám tehdy neslibil přijet do Brna přednášet o Štefánikovi. V autě se k nám obrátil Dušan Slávik z předního sedadla a důrazně pravil: "Ale za rok opravdu musíme přijet! Abychom ty mladé nesklamali!" Tak skončil první výlet na Bradlo členů Masarykovy společnosti z Brna a jednoho z členů přípravného výboru z Prahy. A setkání s "mimozemšťanem" Jablonickým, na něhož si chystám otázky: Jaké oprávnění měl Štefánikův čechoslovákismus? Proč říkal slovenským legionářům, že se musí hlásit jako Češi? V jakém smyslu byl masarykovec? Jaké jsou oprávněné kritiky jeho cesty na Sibiř? Proč akademik Holotík mluví o agentu francouzského imperialismu? Jaké měl Štefánik osobní přesvědčení? Jakou filosofii? Co mu zůstalo z evangelické výchovy?

Ale zatím jsem doma sáhl po Malé československé encyklopedii (Academia 1987) a tam jsem četl: Štefánik Milan Rastislav, 31.7. 1880 až 4.5.1919, slovenský buržoazní politik, astronom; generál francouzské armády, jeden z vedoucích představitelů československého

zahraníčního odboje za 1. světové války, orientovaného na západní mocnosti. 1904 odešel do Francie, kde 1906-1908 pracoval u společnosti montblankských hvězdáren. Od 1908 ve službách francouzských úřadů; 1912 získal francouzské státní občanství a 1913 vstoupil do francouzské armády, ve které plnil tajné úkoly francouzského ministerstva války. Od 1915 spolupracovníkem T.G. Masaryka a E. Beneše, se kterými zakládal Československou národní radu v Paříži; později jejím mír opředsedou. Organizátor československých legií v Rusku, Itálii a USA a jejich kontrarevolučního tažení proti sovětské moci. Od 1918 ministr vojenství ČSR. Zahynul při leteckém neštěstí.

(A co na to Masarykův slovník naučný ?)

Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí v VII. dílu uvádí 1933 především jeho titul navíc PhDr a více si věnuje životopisu. Odešel do Paříže, vzbudil doporučením profesora Zengera pozornost profesora Jansena a byl 1906 jmenován asistentem hvězdárny v Meudonu u Paříže. Konal astronomické a meteorologické pozorování 1905 na Mt. Blancu, zdokonalil některé přístroje, badal o slunečním spektru, 1906 vedl vědeckou výpravu do Turkistánu, přijal 1910 francouzské státní občanství a vykonal se Francií několik vědeckých cest po světě, zvláště 1910-1911 na ostrov Tahiti, kde pozoroval Halleyovu kometu a 1912 v Brazílii. 1913 vedl diplomatickou misi do Ecuadoru, kde zřizoval observatoře a meteorologické a radiotelgrafické stanice, na něž získal francouzský vliv. Na jaře 1914 těžce nemocen, v červnu 1914 v Maroku, kde měl vytvořit meteorologickou službu.

Vrátiv se pro churavost do Paříže, přihlásil se v srpnu jako letec do francouzské armády, nastoupil v prosinci. Od května 1915 na frontě. V září 1915 letěl do Srbska, kde organizoval naše zajatce, vrátil se však pro nehodu stroje přes Řím. Tam se v nemocnici seznámil s paní de Jouvenel, jež mu pak v Paříži usnadnila styk s vynikajícími politickými osobnostmi. Počátkem ledna 1916 opere-

ván v Paříži, využil pak svých starších i nových společenských
známostí k usilovné propagandě našich národních snah a umožnil
tak i Benešovi a Masarykovi styk s nejvlivnějšími kruhy francouz-
skými, zejména Masarykovi audienci u Brianda 3.2.1916. Pracoval pil-
ně žurnalisticky. Jeho zásluhou se ustavila definitivně Národní
rada zeší československých (Masaryk, Beneš, Dürich, Štefánik).

Již v té době stanoval nutnost samostatné československé armády a získával pro ni francouzské velitele na frontě, když tam zařizoval meteorologické stanice; 1916 vypracoval její podrobný plán. Jako francouzský státní občan a důstojník mohl pak pro ni pracovat též v zemích spojenců, tak v Rusku v polovině r. 1916, což se mu však tehdy ještě nedařilo pro vlivy nepřátelivé Slovanům v zahraničním ministerstvu (Stürmer). Zato dal československým zajatcům a ruským krajanům pevný program a na podzim 1916 v Rumunsku vymohl návrat československých zajtců do francouzské legie, která úředně povolena 16.12.1917. V létě 1917 vymohl v Americe utvoření československé legie a zreorganizoval naši tiskovou propagandu v orgán politický (Pergler). Marně se pokoušel v lednu 1918 o utvoření legií v Itálii, teprve v dubnu získal pro myšlenku premiéra Orlando, takže 21.4. utvořena samostatná armáda československá v Itálii.

Roku 1918 již jako československý ministr vojenství (brigádní generál) opět v Rusku, kde měl urovnat neshodu v legiích, odmítl spolupráci s Koldákem a dosáhl, že celá československá armáda byla přes Vladivostok evakuována; přizpůsobil též organizaci legií domácímu vojenství, zrušiv sjezdy a výbory. V lednu 1919 odjel z Ruska do Paříže, kde se účastnil ještě jednání ve Versailles; při návratu letadlem z Itálie do vlasti se třítíl a zabil.

Štefánik, ať trpěl žaludeční chorobou, byl neobyčejně energický a houževnatý; romantický rys jeho stáládstivé povahy mu nebránil, aby chaldnokrevně neuskutečnil vše, čeho bylo lze dosáhnouti na

daných okolností. Jako voják i politik dbal přísné autority a kázně a žádal, aby se jí podrobily i legie, třeba vznikly na podkladu dobrovolnickém. Měl velký dar sugesce a jiskru jasnozřivosti, neprestou osobní pectivost a velikomyšlnost. Spisy: Zápisník z Eusejdu 1913 (1928), Korespondencia (1928).

(Štefánikovy studie)

Ze slovníkových hesel vystupuje jakýsi obrys osobnosti, je tam pokus i o psychologickou charakteristiku. Ale jaký byl mladý Štefánik a z jakého prostředí vyrůstal ?

Především se musíme všíst do tehdejšího slovenského národovectví abychom pochopili Štefánikova otce. Všimneme si toho, že nejstaršímu synu dal nejen jméno Igor ale také Branislav. Jiný syn Pavel Svätopluk a Milan Rastislav. Zvláště druhé jméno výrazně slovenské, ze samých počátků naší společné historie. A to čím naráželi zvláště slovenští evangelišští duchovní a pak jejich synové na školách bylo národní uvědomění se zvláštním důrazem protimaďarským a slovenským. Proto byli též pronásledováni úřady a na školách mladí i spolužáky pro "všeslovanství" - panslavismus.

Milan Rastislav začal chodit do obecné (ludové) školy v Košáriskách, byla to jednotříčka, kde v zimě sedávalo až 120 dětí od 6 do 12 let. "Milan bol zpomiedzi všetkých dietok najprítulnejší k svojím rodičom, preto ho aj "miminkom" menovali. A ponevadž bol slabšej telesnej sústavy, aj utlocitne s ním nakladali", píše jeho učiteľ Martin Kostelný. "Už ako žiak elementárnej školy prejavoval zvláštnu náklonnosť k vedám fyzickým a matematickým, tak že sa dalo očakávať, že pri pokračovaní v štúdiách v týchto predmetoch bude vynikať, čo sa neskôr aj dokázalo, keď sa stal svätouchrym hviezdárom".

V roce 1889 ho dali rodiče na prázdniny do Šamorína na Žitném ostrově, aby se přiučil maďarštině a byl přijat na evangelické lyceum v Bratislavě, kde byli i jeho bratři Igor a Pavel. Ti zde

trpěli od kolegů i od některých profesorů pro "panslavismus" a "bojkotování" 15.března, kdy Maďaři oslavují začátek Kossutové stavevské revoluce. A právě pro 15. březen dostali oba bratři "consilium abeundi" a museli odejít do vzdáleného Sopronu, kam je následoval i Milan. Z 30.března 1893 se zachoval dopis rodičům před konfirmací, tzv. "Odprosovanie". Od kvinty studoval v Sarvaši, kde bylo několik výborných profesorů a kde ho zaujal matematik prof. Neumann. Zde také začíná psát básně, kreslí mapu budoucí Evropy, tvrdí, že se Prešpurk bude jmenovat Bratislava a Slovensko se osvobodí.

(Praha a - první krize)

V roce 1898 vstoupil na pražskou techniku a to stavební inženýrství. Ve spolku slovenské mládeže Detvan je předsedou medik Vavro Šrobár. Detvan je zaměřen na pěstování slovenštiny, recitují se zde básně, zpívá se. Mladého Štefánika více zaujal spolek evangelických akademiků Jeroným s nekonečnými bouřlivými diskusemi. Zde slyší o profesoru Masarykovi, naslouchá také jeho přednáškám, aby později na ně chodil i na univerzitu.

Masaryk v té době překvapoval akademickou mládež důrazem nejen na etiku, ale důrazem na potřebu vzdělaného člověka vyřešit si náboženskou otázku a to pozitivně. Musíme si uvědomit, že v té době pronikal do Prahy pozitivismus se svým důrazem na vědu, se svou periodizací vývoje lidského ducha od mythu k theologii, od theologie k filosofii a od filosofie k pozitivní vědě. Masaryk sám přednášel o zakladateli pozitivismu Comtevi a dalších myslitelích, důraz na přesné vědecké myšlení bylo všeobecné. Pro studenty přicházející z romantického prostředí to musel být šok. Ale zatímco pro české studenty z liberálního a pokrokového prostředí byl důraz Masarykův na to, že "česká otázka jest otázkou náboženskou" na smysl českých dějin, na reformaci atd., tak pro slovenského studenta byl přitažlivý důraz pozitivistický na exaktní vědecké poznání a samozřejmě zcela moderní (tehdy moderní) obraz světa.

A tak pro Detvan píše Štefánik básně, recituje je, okouzlaje dívky ("dělal vždy elegantního zevnějšku", píše Lola Bílá-Šetelíková, "jeho vystupování ve společnosti bylo vždy jako matematicky vypočítané, přesné, odměřené a přitom milé a laskavé"), ale více ho poutá ruch kolem Masaryka, s nímž se po polenském procesu prostřednictvím Jana Karicea seznámuje i osobně. Masarykovy spisy mají na něho - na rozdíl od vlivu na české studenty - ten vliv, že se stává kritickým k náboženství, jak se s ním setkal doma a na slovenských evangelických gymnasiích. Čte horlivě životopisy Koperníka, Napoleona, Shakespeara a zabývá se J.Wattem, G.Stephensonem a filosofy Pascalem, Nietzschem a Schellingem.

V roce 1900 se stal tajemníkem výboru Detvana a navázal styk se studenty z moravského Slovácka. Chce být vynálezcem, zabývá se astronomií. V létě po návštěvě Medry, kde postojí s pietou u hrobu L.Štára navštíví Trnavu a doma sdělí otci, že chce již přestoupit na filosofii, kde ho poutají přednášky profesora Zengera, nejlepšího pražského astronoma. Otec mu vytýká nejen odcizení starobylému náboženství otce ale kritičnost k národovectví, romanticky a slovansky pojatému. Roztržka končí tím, že ho otec vyžene z domu, poněvadž syn trvá na svých postojích a svém rozhodnutí. Odjíždí se Vavre Šrobárem, který je lékařem v Ražomberoku, ten mu přestup na universitu schvaluje a pomůže mu i prakticky.

Růžena Svobodová v textu "Dětství M.R.Štefánika" upozorňuje na to, že od malička cítil Milan Rastislav důvěru k faráři Bodickému v Krajné a kdykoliv se vracel Milan ze světa, vždy se vypravil do Krajné, k Bodickému. "Tam je takové krásno, tam to duši uklidní". Svého otce ctí, ale rázovitý jednoduchý ortodoxní farář mu vnitřně neinsponoval. Otec Štefánik byl výborný lovec a přesný střelec, imponoval svou autoritou a řízností. Ale na "liberální" vliv Prahy se díval jako na duchovní skázu a kruh kolem časopisu Hlas odmítal. Hlas vycházel od roku 1898 do roku 1906 k jeho okruhu patřil V.Šrobár,

P.Blaho, A.Štefánek, M.Hodža. Navazoval na Masarykův realismus a podporoval myšlenky jednoty mezi Slováky a Čechy.

Abychom si přiblížili ovzduší evangelického citění na přelomu století v západním Slovensku (a tím spíše dále na východ!), všimněme si výroku, který zachytila R.Svobodová. Když členové sboru slyšeli že "Milanko z fary" se stal hvězdářem, tak tomu nevěřili. Leďa že by to byl veselý, svěťácký Pavel. "Viď, že ten Milánko, ten dobrý, není hvězdářem? To snad ten Palko potřeštěný hvězdy spytuje! Ale Milánko by nikdy neurádel Pána Boha, aby mu chtěl hvězdy vykrádat!"

Studium stavebního inženýrství bylo pro syna evangelické fary vhodným zaměřením. Ale hvězdářství, věda, filosofie, pražská univerzita! Ve Štefánikovi již našel tento rozpor. Ke konci studií v Praze se zapisuje pod subskribenty nového vydání Bible kralické, ale citové, romanticky pojeté náboženství odmítá. Masaryk je pro něho východiskem s důrazem na etiku civilně pojatou, na demokracii a především na moderní vědu, která si neklade nějaké meze. (Jsou Češi a Slováci dvě části jednoho národa?)

V roce 1901 má Štefánek přednášku v Detvanu o svobodě v pojetí J.S.Milla a pak o stoické filosofii. Činnost spolku ochybuje, odráží se tu i rozpory, které vyvolávají "hlasisté" svým důrazem na jednotu Čechů i Slováků - v minulosti i v budoucnosti. Více než Detvan poutá mladého astronoma prostřední "Československé Jednoty", kde převažují stoupenci, že Češi a Slováci jsou členy jednoho národa, rozděleného pouze historicky. Pro československou jednotu pracuje i v Detvanu, až ten má většinu romantických, "roduvěrných" Slováků, kteří odmítají maďarizaci ale věří v rozvoj Slovenska v rámci Uherska (tzv. hungaristé, mezi nimiž bylo mnoho vlastnenců!).

Prostřednictvím Jeronýma získává Štefánek i mecenáše, kteří ho podporují na studiích a svláště finanční pomoc stavitele A.Dvořáka mu umožní studijní pobyt ve Švýcarsku, kde vedle astronomie stu-

duje matematiku a fyziku. Prohlubuje se jeho osobní krise, neuspokojuje ho pouze vědecké, neosobní zaměření pozitivismu. V Kostnici se zúčastní slavnosti při výročí upálení Mistra Jana Husa a utvrzuje se v masarykovském pojetí historie. Demokracie má být nadosobním obsahem filosofického a vědeckého pojetí života a havlíčkovská tolerance musí vést k úctě i k zastaralému pojetí náboženství.

Po návratu do Prahy se s novou chutí zúčastní činnosti Detvana. Stává se jeho předsedou, pro účast získává i moravské Slováky. Štefánik přednáší o pojetí slovanské vzájemnosti u Kollára, o problémech československé jednoty, o náboženských názorech Lva Nikolajeviče Tolstého, u něhož nachází řadu odpovědí na vlastní palčivé otázky. Stává se pomocníkem profesora Zengera při fotografování slunce a s nadšením o tom vypráví v Detvanu. Pravidelně píše do Času, hlavně o slovenských problémech, o maďarizaci, kritizuje pasivní politiku slovenských poslanců, o nutnosti osvěty a hospodářské samostatnosti. Zabývá se plánem vydávat beletristickou přílohu Hlasu, ale až po dvou letech se podaří na krátký čas uskutečnit přílohu "Umělecký Hlas", který však brzy zanikne.

(První kroky v politice)

Právě svými články v Čase a Hlasu, spolkovou činností se dostává mladý astronom na politické pole. V roce 1903 dochází k polemice s maďarskými pracovníky ministerstva vnitra z Pešti a zvláště s filologem Czamblem, který vydal brožuru, kterou měla být maďarská veřejnost varována před šířením české kultury a českého jazyka na Slovensku a ovšem před těmi Slováky, kteří tuto "iredentu" podporují.

Jako delegát slovenského Detvanu se zúčastní sjezdu studentských spolků v Palermu (Corda Fratres), zajíždí do Luhačovic, kde se sblíží s dr P. Blahem, v Žilině pobývá u dr Dušana Makobického. 25. října uveřejňuje Čas jeho pesimistický článek o poměrech na Slovensku, o roz-

tříštěnosti národních anah, o slabosti inteligence, která se přispůsobuje daným poměrům. V pesimistickém pohledu je jakýsi zárodek rozhodnutí odejít do ciziny.

(Závěr studií a odchod do Paříže)

V roce 1904 se sblíží s P.X.Svobodou, Jaroslavem Gellen, malířem A.Liebacherem. Zamiloval se do Evy Vrehlické, dcera předkana Emila Frída (Jaroslava Vrehlického), jejich vztah končí brzy oboustranným sklamaním. Seznamuje se s Růžnou Svobodou, malířem A.Kalvodou. M.Schneider-Trnavský zhudební jeho básně.

Píše disertační práci "Nové hvězdy z doby Ptolemaiové a nová Cassiopea", tedy z historie astronomie - o objevech v souhvězdí Kasiopea v roce 1572. 19.června skládá filosofické rigorosum u prof. Ot.Hostinského a prof. Fr.Drtiny s prospěchem výborným. Z astronomie a fyziky u profesorů Grussa a Strouhla s prospěchem dobrým 10.října. Na promoci 12.října přijíždí i usmířený otec, promuje ho předkan Emil Frída.

Uchází se o místo suplenta na Žižkovské reálce, seznamuje se dcerou jejího ředitele Lidunkou Bílou (Lola Bílá), uvažuje o svatbě. Nevím, se skončilo dříve, zda naděje na místo na reálce nebo na svatbu, ale koncem roku 1904 odjíždí vybaven chabou znalostí francouztiny a doporučujícími listy Dr Vavra Šrobára a penězi stvitele Vávry. Již 28.listopadu je v Paříži a prožívá první sklamaní, když mu Flammarion slíbil seznámení s proslulým astronome J.Janssenem a k tomu nedošlo, nepomohl ani doporučující dopis prof.Zengera.

"Jeho život v Paříži ze začátku byl velmi krušný. Nemaje prostředků ani protekce, probíjel se velmi těžce a jejn jeho obrovská energie zabránila tomu, že nepodleh v boji se životem", píše Lola Bílá-Šetlíková ve vzpomínkové práci "Ž merto".

(Francouzským hvězdářem)

Do velké meudonské hvězdárny blízko Paříže docházel sprvu jako voluntér. "Velkého" Jansena na sebe upozornil opravením poruchy na

astronomickém přístroji, který ještě vylepšil. V červnu 1905 byl Jansenem se známým astronomem Miloschauem pověřen pozorování slunce a oběžnic Marsu na vrcholu nejvyšší evropské hory Mont Blancu. Zde vybudoval Jansen s pomocí mecenášů hvězdárnu. V srpnu ho vzal Jansen do Španělska na pozorování zatmění slunce.

V roce 1906 vystoupil na Mont Blanc dvakrát, zúčastnil se v Oxfordu mezinárodního kongresu ^{astronomického} astronomického. Výpravu do Turkestanu na pozorování zatmění slunce.

Rok 1907 mu však byl nepříznivý. Před letním obdobím, kdy byla příležitost pracovat za příznivého počasí na Mont Blancu, těžce onemocněl a byl upoután na lůžko. O vánocích 1907 zemřel Jansen, který Štefánika protěžoval, což vyvolávalo nepřízeň řady starších, zluštěných a často zaloužilých pracovníků. Pracovali proti němu a poukázali na to, že je mladý a že je cizinec.

Právě v té době vstoupil do služeb francouzské vlády a v jejích službách vykonal cesty do Alžíru, na Saharu a do Sudanu roku 1909. Snažil se rozšířit program své vědecké vlády na otázky francouzské dopravy a koloniálního hospodářství. Pokoušel se vzbudit zájem vládních kruhů na postavení observatoře v některé francouzské kolonii. Věnoval pozornost letectví, radiotelgrafii a meteorologii.

Proslulou se stala cesta na ostrov Tahiti v roce 1910 na pozorování Halleyovy komety, kde zahájil stavbu hvězdárny, stýkal se s českým spisovatelem Janem Havlasou, kterýx to píše ve svých vzpomínkách. Prožil tu i velkou lásku k domorodé dívce, která pak odmítla odjet s ním do Evropy. Navštívil i sousedství Tonga a ostrov Vavau, Australii a Nový Zéland.

Politickou cestu do republiky Ecuador popisuje jeho deník vydaný až v roce 1923. Štefánik, od roku 1912 francouzský občan, měl zde velký diplomatický úspěch. Blížilo se otevření Panamského průplavu, kuď měla směřovat francouzská náměření doprava do kolonií na ostrovech Tichého oceánu. Francie potřebovala námořní základnu

blízko průplavu, potřebovala i spojení radiotelegrafické s koloniemi a zároveň to chtěl Štefánik využít pro podporu svého plánu vystavět na Tahiti observatoř.

Do Ecuadoru byl vyslán s plnou mocí a skutečně podepsal s prezidentem ecuadorské republiky smlouvu, která vyhrazovala Francii právo na zřízení radiostanice v Ecuadoru a na ostrovech k němu patřících, při čemž na sousedství Galapágách (Želví ostrovy) měly být vyzbudovány výkonné stanice s francouzskou obsluhou. Díky této smlouvě byl za války zmařen pokus Němců o postavení tajné stanice na Galapágách, která měla podpořovat operace válečných lodí.

Skutečnost že se stal na vlastní žádost francouzským státním občanem, mu pak umožnila vstoupit do armády. Jinak by byl za války internován. Z těchto skutečností se vysuzuje na to, že byl "agentem francouzského imperialismu", podobně jako o Masarykovi se tu a tam píše jako o agentu britské tajné služby.

(Silný duch ve slabém těle)

Všichni pamětníci se shodují na tom, že Štefánik byl velmi slabý, hubený, tvář podobanou od dětských oáypek. Bolesti způsobené žaludkem vředem ho týraly řadu let. V březnu 1914 musel být operován, brzy se však bolesti přihlášily znovu a stupňovaly se. Je pozoruhodné, jak silnou musil mít vůli na namáhavých cestách, při výstupu na hory, na lodích.

Vyhlášení světové války ho zastihlo v Maroku. S prvními vojenským transportem a hlásil se k vojenské službě a byl přijat jako "poilu" (=bradáč, my bychom asi řekli ucho nebo vojci). Mohl být propuštěn, ale nechtěl, odmítl to, propuštění se bránil. Poslali ho do vojenské nemocnice, odhodlával se k nové operaci, k níž nedošlo a byl propuštěn do domácího ošetřování.

A tu našel východisko. Přihlásil se k letecké službě. Musil však hledat přímluvu vlivných osobností a skutečně v lednu 1915 zahájil vojenskou kariéru jako žák-pilot. I pro Francouze bylo překvapení, že Štefánik začínal službu jako prostý voják s rytířským křížem Čestné legie na prsou. Byl totiž - ještě před válkou - vyznamenán za úspěch své diplomatické mise do Ecuadoru.

Za dva a půl měsíce dostal plitký diplom a s hodností podporučíka byl poslán na frontu do okolí Arrasu v severní Francii na úsek podřízený generálu Fochovi - v květnu 1915. Kromě výsvedných letů, při nichž získával cenný materiál pro velitele, založil vojenskou meteorologickou službu, která prokazovala cenné služby těžkému dělostřelectvu a letectvu. Úspěchy této služby upozornily na Štefánika generála Focha, který tuto službu rozšířil v celém úseku a podle něho i ostatní úseky a později i anglická a americká armáda využila těchto zkušeností.

Koncem srpna 1915 byl poslán do Srbaka a v kádrovém materiálu stálo: "Dávaje se do služeb Francie, prokázal podporučík Štefánik vedle cenných znalostí vědce též velmi krásné vlastnosti statečnosti, chladnokrevnosti a rosvážené odvahy, podle důkaz nejdokonalejšího vojenského ducha. Vykonáváje jako pilot přesně a svědomitě svou službu, podnikáje každodenně výsvedné lety nad nepřitelem, organizoval také službu přepovídání počasí, která koná letectvu nejplstnější služby."

Do Srbaka se dostal přes Soluň v době, kdy německo-rakouská armáda chystala rozhodný útok. Štefánik ope oval na rakousko-uherské hranici a když Bulharako vypovědělo válku Srbku, operoval z Niše proti Bulharům. Jako první přinesl zprávu o prolomení srbské fronty německo-maďarskou a bulharako-tureckou přesilou. V albánských horách se s ním zřítilo letadlo a Štefánik musel podniknout avizelnou cestou za krstých podmínek. Když se sešel s francouzskými letci v Kosovské Mitrovici, byl již tak těžce nemocen, že mohl být

dál jen dopravován v plachtě. Je iná cesta vedla přes hornatou Albánii a tak byl převezen letadlem do Valony. Za svrchované nepříznivé povětrnosti, za které byl každý let na chatrných letadlech nejistou sázkou se rozhodl letět obětavý francouzský letec kapitán Paulhan.

Z Valony dovezli Štefánika do Říma, kde se v nemocnici seznámil s paní Claire Boas de Jouvenel. Po nejnútnejším ošetření odjel do Francie, kde byl na Štědrý den operován. Operace byla náročná a potvrdila podezření lékařů o charakteru onemocnění žaludku. Štefánik byl povýšen na poručíka a vyznamenán - a právě teď začala, v době rekonvalescence po operaci, počátkem roku 1916 v salonu paní de Jouvenel nejdůležitější etapa Štefánikova života.

(Letec diplomat)

V Paříži se sblížil s profesorem Masarykem a docentem Benešem, již 3.2.1916 napomohl Štefánik prostřednictvím svých starších i nových známostí k audienci T.G.Masaryka u premiéra Brianda. Byla zřízena Československá Národní rada v Paříži. Štefánik přesvědčil své spolupracovníky o zřízení "revoluční armády", jak o tom již uvažoval od počátku války i v Srbsku, kde se setkal s našimi zajatci. Ve Francii však nebyli zajatci a krajanů málo. A tak byl Štefánik vyslán do Ruska, Rumunska, Ameriky a Itálie. Mohl tuto cestu podniknout právě jako francouzský důstojník, měl k tomu plnou moc od vlády i vrchního velitelství. Byl také povyšován na kapitána, pak majora, podplukovníka a na konci války na brigádního generála.

Zřizování legií byl nevděčný úkol, všude narážel na neporozumění, zvláště významných vojenských činitelů a navíc - například v Rusku na zásadní nesouhlas. (Jak může bojovat voják, který složil přísahu svému císaři, proti němu?). Zajatci pak jsou kapitálem svého druhu. Kritikové Štefánikovi zveličují jeho neúspěchy, ale podstatné je, že armáda byla důstojná a významně se uplatnila.

Odborníci mě opraví, uvedu nyní čísla základní - počet klesal a stoupal, stoupal zvláště v Rusku (na 100.000). V americké armádě 42.400 z toho 60% Slováků, v armádě ruské 71.400 (10% Slováků), ve francouzské 10.000 (70% Slováků), a v armádě italské, srbské a anglické 21.600 (z toho 5% Slováků).

Zúčastnil se jednání jako diplomat, z jeho podnětu - při jednání o sporu mezi Itálií a Srbskem - vyšlo rozhodnutí královice Alexandra a Paříže o Jadranském moři, které Italy uspokojilo - v roce 1916. Zřízení italských legií bylo velmi náročné, jako velmi těžká a takřka až neúspěšná mise se jeví poslední cesta do Ruska a na Sibiř. Na čínském moři na lodi málem zemřel, jeho průvodci komandant Fournier a proučik Levis pochybovali, že se dostane živý na pevninu. V Omsku během osmi dní vyšel jen na 35 minut ze své pracovny, ačkoliv MUDr Mandus naléhal, aby chodil na zdravotní vycházky. Poslední den před odjezdem z Omska pracoval s Bohdanem Pavlů a plukovníkem Rudolfem Medkem od 6'00 do 02'00 v noci - štábní práci nikdy nepodceňoval.

Po návratu ze Sibiře do Francie, odjel do Itálie. Již předtím se zasnoubil se slečnou Juliannou Benzoni z italské šlechtické rodiny. Vypráví o tom poutavě Hana Ponická, její vzpomínková reportáž vyšla na pokračování ve Fragmentu K.

Vojenská a diplomatická činnost Štefánika, i jeho poslední let do Vajnor čekají na kritické zhodnocení.

(Národní hrdina ?)

Rozpaky nad místem Milana Rastislava Štefánika jsou veliké. Masaryk s Benešem velice vděčně vzpomínají, jak je uváděl do diplomatických kruhů v Paříži, jak si zdatně vedl v salónech, kde se politika "dělala". Idea legií a vytvoření naší vlastní armády by bez Štefánika zůstala čistou ideou. A přece je zřejmé, že Štefánik byl především astronom a badatel. Vojenskou a pak politickou služ-

bou rychle dorostl ve vůdčího představitele zahraničního odboje jako nezastupitelný člen "z velké trojky".

1. Jeho význam byl především v navázání diplomatických styků, které vedly k uznání nejprve Československé Národní rady a v závěru války k uznání naší vlády a samostatnosti naší republiky.

2. Dále je to nábor dobrovolníků, budování československých legií a významný příspěvek k vytvoření naší vlastní armády. Za sibiřské krize podpořel Masarykovu linii neintervence (odmítl spojení s Kolčákem) a přispěl k odsunu našich legií před Vladivostok do vlasti.

3. Hrdinský příklad je v energii, disciplinovanosti a statečnosti, s nimiž překonával vlastní slabost, zdravotní obtíže. Překonával sebe sama, svůj sklon k romantickému snění, bolestícnosti a pouhému diváctví. Dokázal se smobilizovat, aby dal všechny své schopnosti a zkušenosti do služby cíli, který přijal za svůj.

4. Jeho čechoslovakismus nebyla promyšlená filosofická a politická linie (znalost historie byla minimální), ale plynul z realistického odhadnutí slovenských možností. Jeho čechoslovakismus vyrůstal z domácí evangelických kořenů, utvrdil se při pražských studiích a pro "francouzském interneszu" se znovu rozhořel při setkání s Masarykem a Benešem v Paříži.

5. S Rakouskem-Uherskem se rozešel již před válkou rozhodnutím pro francouzské státní občanství. Vojenská služba byl již toho důsledek. Hrdinské však bylo rozhodnutí nechat se superarbitrovat a rozhodnout se pro leteckou službu, v níž mohl - přes tělesnou slabost - využít svých znalostí radiotelegrafie, meteorologie a při níž byl v rozvoji navigačních přístrojů i astronomie.

6. Přes malou teoretickou politickou přípravu (ve srovnání s Masarykem a Benešem, kteří se politikou odborně zabývali dávno před válkou) dovedl zhodnotit své zkušenosti diplomatické a ukázněně se podřídil Masarykovu vedení.

7. Zůstává výzvou ke spolupráci Čechů a Slováků v boji o demokratizaci společné republiky! Masarykova na Bradle 6.května 1989!

Jan Šimek